

Смартфонізація країни

Вячеслав Леонов,

кандидат фізико-математичних наук,
доктор філософських наук, професор,
Харківський національний університет будівництва та архітектури

Розвиток суспільства відбувається таким чином, що в деякий момент часу накопичується певний об'єм знань та відповідні технологічні можливості, які створюють передумови запровадження в суспільну практику нових технологій. Зараз такою технологією, яку по-різному називають, є смартфонізація, електронізація, дитжиталізація (оцифрування) усіх інформаційних процесів у суспільстві.

У своїй інноагураційній промові президент В.А. Зеленський наголошував, що «У майбутньому керувати державою має кожен українець за допомогою смартфона і комунікувати з чиновниками через Інтернет». Про ідею «Держава в смартфоні» не можна сказати, що вона є новою. Ще у 2010 р. Кабінет Міністрів схвалив концепцію E-government як один із напрямків розвитку країни. У різному вигляді електронне врядування запроваджується у інших країнах і багато з них випереджають Україну в цьому напрямку. Зокрема Литва та Естонія мають відмітні досягнення у запровадженні електронного врядування та навіть погодились надати Україні допомогу в організації електронного управління державою.

Будь-яку технологію можна застосувати як на користь, так і на шкоду суспільству. Це стосується і смартфонізації країни — чи буде вона служити подальшому збагаченню купки олігархів через тотальний контроль за думками та прагненнями громадян та переслідуванню особливо активних і небезпечних для

олігархічної системи. Чи зможе сприяти запровадженню дійсної демократії, коли через смартфон громадяни зможуть брати участь у вирішенні державних питань.

В нашій країні сформувалась система управління центральних органів за принципом згори до низу (від уряду до людини), але відсутня можливість впливу окремої людини на державу, тобто управління знизу — вгору (від людини до уряду). Рішення центральних органів влади — уряду чи Верховної ради — можуть легко дістати кожную людину і вплинути на будь-які сторони її життя. І це дається взнаки на усіх сторонах існування наших громадян.

Управління країною за принципом згори до низу привело її до кризового стану, бо свавілля чиновників не має меж і вони працюють на власні інтереси, а не на інтереси держави. Країна має погані загально-економічні показники: великий зовнішній борг, малий об'єм валового внутрішнього продукту, технологічну відсталість та зниження рейтингу України по багатьох показниках серед інших країн світу і ще багато інших соціальних проблем.

Для пересічних громадян все це обертається низькими заробітними платами, високими цінами, низьким рівнем життя, поганими медичними послугами та зниженням тривалості життя. Як наслідок таких обставин виникають негативні явища і для всієї країни — виїзд громадян за кордон у пошуках достойної роботи та зменшення чисельності населення. І це притому, що на початку 90-х років мину-

лого століття вона була в Європі на передових позиціях економічного розвитку.

Проблема полягає ще й в тому, що зараз органи керування країною повністю відірвані від суспільства. Чиновники, що працюють в цих органах, встановили для себе надвисокі зарплати, мешкають у чудових приміщеннях, їздять у розкішних автомобілях, мають можливість відпочивати де заманеться, а умови існування пересічних громадян їх мало турбують. Без якогось примусу зазначені чиновники навряд чи змінять свою поведінку, тому що існуюча система відносин у суспільстві їх повністю влаштовує.

Г пробуємо розібратися, які би результати в ідеальному випадку повинна дати ідея «смартфонізації країни». Метою ідеї «смартфонізації» можна вважати покращення керованості країни, знешкодження негативного впливу чиновництва, яке може використовувати важилі влади на свою користь, в тому числі і для власного збагачення. Для підвищення ефективності роботи чиновництва треба так побудувати їх роботу, щоб вони не могли впливати на об'єктивність прийняття рішень з тих чи інших питань, або гальмувати економічну діяльність суб'єктів підприємництва. Реалізація подібної ідеї потребує встановлення для кожного чиновника чіткої регламентації його роботи та суворого дотримання таких регламентних норм.

Умови життя людей в різних країнах суттєво відрізняються, що в першу чергу визначається ефективністю державної системи управління та спрямованістю соціальної політики в державі. Якщо в країні ефективно працюють законодавство та соціальні інституції, то в цій країні, як правило, високий рівень життя людей і країна динамічно розвивається. Існування держави та її громадян тісно пов'язані тому, що людина як елемент (або підсистема) суспільної системи є повністю залежною від цієї системи. В суспільній системі людина одержує продукти харчування, житло, освіту, медичні послуги та інші соціальні блага, які

можуть робити її життя комфортним або некомфортним.

Окрему людину можна вважати «клітинкою» суспільної системи і ця система повинна піклуватись про те, щоб кожній людині було в ній комфортно існувати. Але у реальному житті все далеко не так. Бо якщо десь живе поодиноким людиною і в неї погані житлові умови або дуже мала заробітна плата, на яку неможливо існувати, то такій людині навряд чи хто стане на допомогу. Навіть соціальні служби, що в своїй роботі користуються різного роду циркулярами, відповідно до цих циркулярів не повинні їй допомагати.

В ідеальному варіанті у людському суспільстві має чітко працювати зв'язка: потреба — задоволення потреби. Тобто в суспільстві повинні існувати системи з задоволення відповідних людських потреб. При ринковій економіці в Україні питання добробуту простих людей кинуте на самотік і держава від них відсторонилася. Тобто вважається, що соціальні процеси з часом повинні самі по собі відрегулюватися ринковими механізмами. Може так і могло би здійснитися, але на це будуть потрібні десятки років, за які Україна внаслідок неконкурентності на світовій арені може бути пошматована сусідами та взагалі зникнути як держава.

Т треба враховувати, що при ринковій економіці розвиваються лише ті напрямки виробництва або задоволення соціальних потреб людей, в які надходять гроші, і чим їх більше, тим інтенсивніше розвиваються ці напрямки. Але в Україні зараз багато мешканців знаходяться за межею бідності і не мають змоги достатньо фінансувати ті напрямки економіки, які можуть задовольняти їхні потреби чи надавати відповідні послуги. Тому в цей час збільшується роль держави, яка повинна піклуватися про своїх громадян (як мозок піклується про клітини у своєму організмі).

Висновок простий і витікає з очевидності з аналізу тих обставин, що склалися в країні: якщо погано елементам системи — людям, то погано і всій системі —

державі. Зараз в Україні потрібно запроваджувати нову філософію управління. Воно повинне здійснюватися більшою мірою знизу — вгору, і меншою мірою — з гори до низу. Звучить трохи абсурдно, але саме так побудоване управління у живій природі — у біологічних системах. Ми вважаємо, що за такої філософії управління можна досягнути ситуації, коли в державі на першому місці будуть не потреби олігархів, а потреби простої людини, коли чиновники служитимуть народові, буде підніматися рівень життя пересічних громадян і вирішуватись соціальні та екологічні проблеми.

Американський вчений Норберт Вінер у відомій книзі «Кібернетика» [1] наголошував на подібності процесів управління і зв'язку в машинах, живих організмах і суспільствах, будь-то суспільство тварин (таке, як мурашник) або людське суспільство. Ці процеси, перш за все, є процесами передачі, зберігання і переробки інформації, тобто різних сигналів, повідомлень і відомостей. Оскільки такі процеси є подібними, то існує доцільність переймання деяких принципів управління у живих істот, тим більше, що їх системи управління вдосконалювалися протягом мільйонів років.

Шеред усім треба відзначити, що живим організмам властива адаптивна поведінка, завдяки якій вони підлаштовуються під зовнішні природні умови існування. Фактор адаптації пов'язаний з реагуванням організмів на оточуючі подразники та обставини, що надходять із зовнішнього середовища. Як приклад можна взяти рослину, тварину або людський організм, і всі вони так або інакше підлаштовуються до зовнішніх умов існування. Без такого підлаштування організми просто не могли би існувати в мінливому, а дуже часто і небезпечному середовищі. Саме властивістю підлаштування можна пояснити масовий виїзд українців за кордон у пошуках кращих умов існування. А це свідчить про те, що в Україні зараз умови існування не є найкращими і їх треба змінювати.

Доцільно звернути увагу на важливість існування найнижчих рівнів організації в системах. Елементи нижнього рівня — це основа будь-якого складного утворення. Якщо немає нижчого рівня організації, то немає і верхнього. Біологічний організм не зможе утворитися, якщо не буде мати відповідних клітин, які якісно функціонують, певним чином організовані та керуються до спільної дії.

Якість елементів визначає якість всієї системи. У молодому організмі — молоді клітини, і молодий організм може повноцінно функціонувати. У хворому або старому організмі клітини нездорові — менш якісні і такий організм функціонує гірше молодого. Теж саме відбувається і в суспільстві. Воно не зможе якісно функціонувати без здорових людей з високим рівнем життя.

Здавалось би, яка мозку справа до того, що в п'ятці сидить заноза. Адже він захищений, знаходиться від занози далеко і йому комфортно. Але так розмірковувати може лише у людському суспільстві високий чиновник. Бо еволюція живих організмів довела, що у живій цілісній системі треба піклуватися про всі частини тіла, інакше організм може загинути, а з ним загинуть і елементи верхнього рівня — клітини мозку.

Біологічні системи тим і відрізняються від людського суспільства, що в них відпрацьовані механізми самозбереження. Такі механізми вкрай необхідні, бо біологічні організми мають низьку міцність і дуже вразливі, оскільки пошкодження або загибель однієї частини організму може привести до загибелі всього організму в цілому. Тому біологічні організми і змушені швидко реагувати на сигнали небезпеки.

В цьому відношенні системи внутрішнього керування біологічними організмами можемо прийняти за зразкові. Для здійснення керування в них існують нервові системи, що з'єднують кожен частину тіла, навіть кожен клітину, з центральною нервовою системою. Ці системи здатні миттєво сигналізувати про небез-

печний вплив або пошкодження будь-якої частини тіла. Якщо тварина притулилася будь-якою частиною тіла до чогось дуже горячого, то вона миттєво зреагує і відсмикне цю частину тіла від того, що може її обпекти. Така реакція є типовою для різних ситуацій, що можуть зашкодити живому організму. Тобто живий цілісний організм з ціллю самозбереження піклується про те, щоб усі його частини тіла знаходились у небезпеці.

Гтійкість біологічних систем — збереження відносної сталості внутрішніх характеристик на тлі нестабільності зовнішнього середовища забезпечується також різноманітними багаторівневими системами саморегуляції, що використовують сигнальні механізми взаємодії. В основі механізму саморегуляції біологічних систем лежить система негативних та позитивних зворотних зв'язків.

Механізм зворотного зв'язку — це реакція системи на зовнішній вплив. Така реакція змінює внутрішній стан, або поведінку системи таким чином, щоб максимально протидіяти негативним факторам зовнішнього впливу. Негативний зворотний зв'язок послаблює взаємодію організму із зовнішнім середовищем, позитивний зв'язок — посилює цю взаємодію, що у даному випадку є корисною для організму. Зворотні зв'язки, як правило, йдуть від нижнього рівня до верхнього, тобто від елементів системи до органів керування.

Таким чином, важливою стороною управління в живих системах є наявність зворотних зв'язків. Принцип зворотних зв'язків є одним із основних принципів самоуправління, саморегуляції та самоорганізації. Без наявності зворотних зв'язків процес самоуправління неможливий. За допомогою зворотних зв'язків самі відхилення об'єкта від заданого стану формують управляючі дії, які приводять стан об'єкта до оптимального в сенсі існування в даному середовищі.

З точки зору аналізу систем управління в біологічних організмах доцільно відзначити, що за теорією П.К. Анохіна

[2] в них існують окремі функціональні системи. Одна функціональна система забезпечує дихання, інші слух, зір, дотик, травлення, рух і т.п. Так само і в людському суспільстві одні організаційні утворення забезпечують людей працею, інші надають транспортні, харчові, медичні, культурні та інші послуги. Для реалізації управлінського принципу знизу — вгору необхідно, щоб окрема людина мала достатньо важливих або механізмів для впливу на роботу зазначених організаційних утворень.

Зараз в Україні пропонується до запровадження система місцевого самоврядування, що базується на представницькій демократії. Її і демократією назвати не можна, бо представницька демократія орієнтується на те, що «органи й посадові особи місцевого самоврядування виступають від імені населення відповідної територіальної громади» [3, с.5]. Але ж ми знаємо, як кандидати у депутати, що йдуть на вибори із всеобіцяючими гаслами, після виборів швидко перероджуються у найгірших чиновників дуже далеких від суспільних громад.

То як же побудувати нову систему управління в державі? Треба відзначити, що для реагування на екстренні ситуації людство вже виробило дієві механізми з їх усунення. Це стосується роботи сервісів швидкої допомоги, пожежних команд, кримінальної поліції або комунальних служб. Коли в цих напрямках виникають загрози життю людей чи збереженню суспільного майна, то тут відповідні служби швидко реагують на такі ситуації і усувають загрози.

Гірше обстоють справи з ситуаціями, які ніби то не є критичними, ніби то не несуть загрози життю чи діяльності людей. Але вони створюють незручності, які кожного дня негативно впливають на мешканців деякої категорії, жителів певного міста або навіть всієї країни. В таких випадках від чиновників можна почути: зараз не до цього, на це немає грошей, або зараз є більш важливі справи. Та саме такими відмовками прикриваються

чийсь корисні інтереси, вибудовані схеми розкрадання, чи чисто злочинні дії чиновників. Боротися у таких випадках можна через прозорість дій чиновників, загальне оприлюднення бюджетів міста, їх окремих статей чи напрямків витрат та суворий суспільний контроль за витрачанням суспільних коштів.

Дієвою системою управління знизу — вгору є пряма демократія, коли самі мешканці території своїм голосуванням визначають, яким чином вирішувати ті чи інші питання їхнього життя. Механізмом запровадження прямої демократії є референдуми та безпосередні опитування мешканців про нагальні проблеми суспільної громади.

Життя суспільства керується законами. Тому ідея управління знизу — вгору, при якій пересічна людина зможе впливати на керівні органи влади, може бути запроваджена лише у випадку зламу існуючої системи управління (особливо на місцевому рівні). Тобто для реалізації механізму керування «знизу — вгору» за принципом прямої демократії необхідно у суспільстві формування нових дорадчих та виконавчих соціальних структур, які би були закрівлені законодавчо. Ними могли би бути, за думкою Д.О. Печенюка, «сусідські асамблеї, об'єднання громадян на локальному, регіональному та загальнонаціональному рівнях з детальним вивчення їх структури, складу, способу обрання представників (жеребкування), ротації задля подолання корупції» [4, с.3].

Запровадження таких нових для нашої держави суспільних формувань зможе «відігравати роль механізму трансформації приватних інтересів у суспільні, в результаті чого постає суспільна сфера, де буде відбуватися постійний публічний діалог» [4, с.5]. Для нових органів управління головною ціллю повинно стати виконання завдань з задоволення потреб рядових громадян. А одержувати інформацію про існуючі потреби ці нові органи могли б у електронному вигляді через смартфони. Тобто саме смартфони

можуть стати тими нервовими волокнами, що з'єднують окрему людину з органами державного управління.

Та за новими органами влади також потрібен дієвий контроль, який може ефективно здійснювати лише зацікавлена громадська спільнота. Та ні в якому разі не інші чиновники в ролі різного роду перевіряючих органів. Якщо ж перевіряючі органи й потрібні, то вони повинні регулярно оновлюватися, а вся їх діяльність має бути прозорою, доступною для ознайомлення будь-кому, особливо тим особам чи організаціям, чії потреби та інтереси вони обслуговують. Тобто всі фактичні матеріали перевірок, на підставі яких приймаються рішення, повинні бути загальнодоступними на веб-сторінках цих організацій.

Загальносвітовим прикладом застосування референдумів може виступати Швейцарія. В цій країні на референдуми виносяться пропозиції щодо змін і доповнення Конституції, прийняття парламентом законів, а також міжнародних договорів й угод, укладених урядом, і інших важливих питань. Як правило, швейцарці голосують чотири рази на рік (в одну з неділь березня, червня, вересня та грудня). Тут є показовими наступні цифри: "До народної ініціативи у Швейцарії з кінця XIX століття прибігали більш 200 разів. У 159 випадках ініціатива висувалася на референдум, у 14 випадках рішення населення було стверджувальними, у 144 — негативними. Близько 70 з них були відкликани (в основному через те, що влада країни "відповіла" на питання "ініціаторів"), і близько 15 ініціатив знаходяться на розгляді» [5].

У справі демократизації керування країною наша держава суттєво відстає від інших країн.

Для України практика прямої демократії не є типовою. Зазначимо, що з 1991 р. в нашій країні проводилось лише два загальнонаціональних референдуми (у 1991 та у 2000 рр.) і декілька регіональних. Причому їх проведення мало суто маніпулятивний характер. На референ-

думі 2000 р. на голосування було винесено чотири питання (серед яких було обмеження недоторканості депутатів та скорочення їх чисельності до 300), і не зважаючи на те, що громадяни дали ствердну оцінку цим питанням, відповідні зміни до законодавства так і не були внесені. Фактично результати народного референдуму були проігноровані керівництвом держави, бо тому керівництву ініціатива та думки громадян були не потрібні.

Корисна функція «смартфонізації» може полягати в тому, що за її допомогою можна запровадити в Україні механізм прямої демократії, а через неї систему керування знизу — вгору. Оскільки зараз є достатньо технологічних можливостей, то кожна людина, яка має смартфон, може миттєво надсилати повідомлення про свої погляди на якісь соціальні проблеми або про свої потреби у відповідний соціальний виконавчий орган. Якби така зв'язка

людина — суспільний орган ефективно працювала, то людина була би захищена і щаслива.

Література

1. Винер Н. Кибернетика или управление и связь в животном и машине. Москва : Наука, 1983. 344 с.
2. Судаков К.В. Функциональные системы. Москва : Изд. РАМН, 2011. 320 с.
3. Іщенко О.М. Місцеве самоврядування: світовий досвід та особливості української моделі. Київ : Ін-т законодавчих передбачень, 2003. 602 с.
4. Печенюк Д.О. Концепція сильної демократії Б.Барбера : автореф. канд. політ. наук. Київ : КНУТШ, 2016. 17 с.
5. Референдуми в Швейцарії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.

24.10.2019